

NEJNOVĚJŠÍ ODKRYVY FORTIFIKACE STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

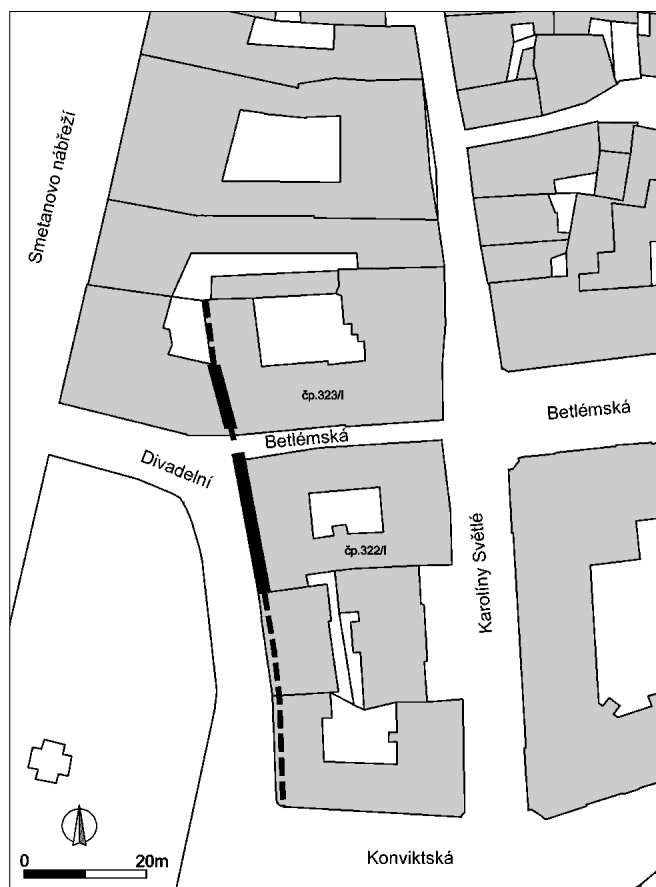
ZDENĚK DRAGOUN

Souhrnné pohledy na staroměstské opevnění, vycházející především z výsledků archeologických výzkumů, známe již z poněkud vzdálenější minulosti.¹⁾ Od jejich publikování přinesly archeologické výzkumy další nálezy pozůstatků tohoto i ve středověku velmi ceněného díla, vzniklého v rozmezí 30. (podstatná část fortifikace) až 50. let (hradba proti Vltavě) 13. století. I výsledky těchto výzkumů byly již většinou alespoň dílčím způsobem publikovány.²⁾ Pokus o další sumarizaci problematiky bohužel zatím nebyl vydán.³⁾ Pokračující stavební aktivita, doufejme v prostoru Starého Města pražského už spíše končící, přinesla v nedávné době další stavby, které se staroměstské fortifikace větším nebo menším způsobem dotkly.

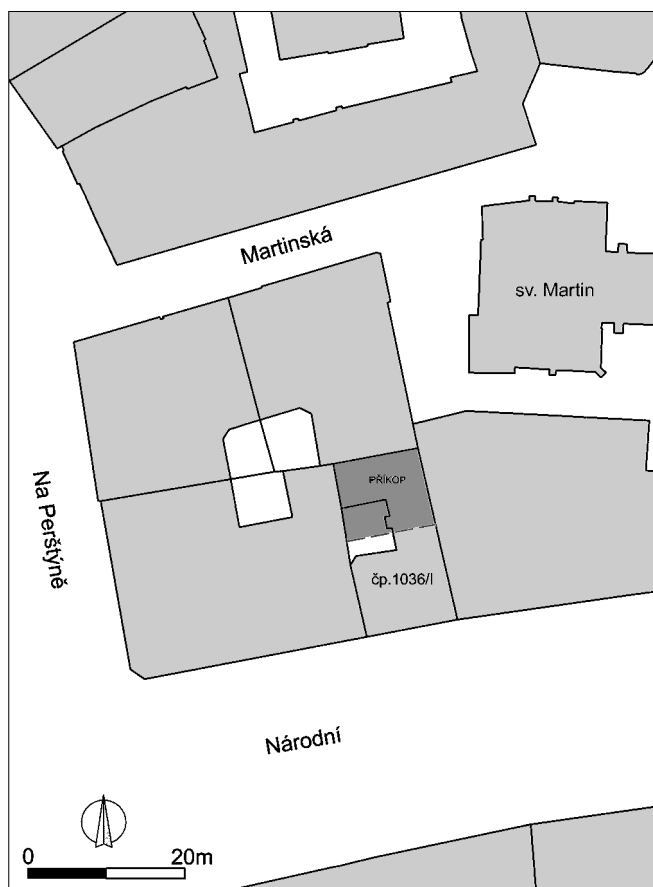
Chronologicky nejstarší z nich byl záchranný výzkum při rekonstrukci domu čp. 323/I v ulici Karoliny Světlé v roce 2003.⁴⁾ Zatímco vlastní archeologické výkopy se soustředily na situaci v dotud nepodsklepeném přízemí v jižním traktu domu, dílčí úpravy zasáhly do podmáčených terénů při západní hranici parcely. Bylo zjištěno, že západní stěna suterénního prostoru v této části parcely nasedá na souvisle pro-

bíhající zbytek hradební zdi tak, že vnitřní líc hradby předstupuje před západní stěnu sklepa o 35–40 cm (termín „vnitřní“ zde i v dalším textu chápeme jako označení pro tu stranu prvku opevnění, který je přivrácen k městu, vnější jako protilehlý prvek od města vzdálenější). Dochovaná koruna hradební zdi byla zaznamenána v úrovni 185,67 až 185,94 m n. m. V náročném prostředí podmáčeného nadloží bylo konstatováno, že částečně odkrytý vnitřní líc hradební zdi je součástí původně nadzemní partie stavby a že v jihozápadním rohu sklepa je jižní zeď domu k hradbě dodatečně přizděna podobně jako pravoúhlá odpadní jímka, jejíž vnitřní rovnoběžkový rozměr činí 145 cm. Výzkumem byla odkryta pouze část vnitřní líce hradby (v délce cca 11 m), není však důvodu předpokládat její mocnost v jiných dimenzích než u sousedního čp. 322/I, kde dosahovala šířky kolem 200 cm. Uvedeným výzkumem bylo potvrzeno pokračování staroměstské hradby proti Vltavě severně od brány sv. Ondřeje, zachycené v roce 1988⁵⁾ (obr. 1).

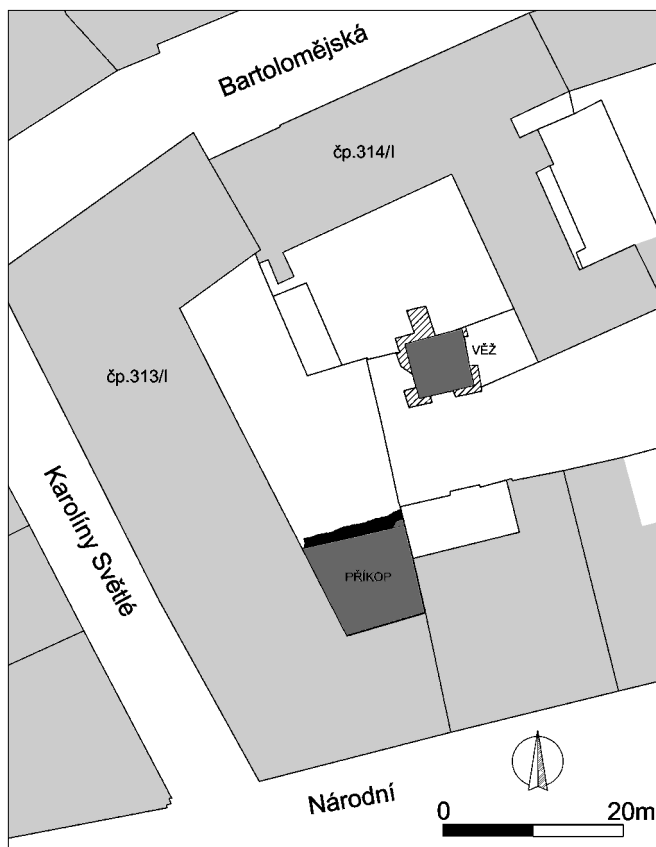
Další dvě akce proběhly nedaleko od sebe v roce 2005. Při demolici a novostavbě domu čp. 1036/I na staroměstské straně Národní třídy bylo dokumentováno zvrstvení terénů ve výkopech v prostoru dvorku a v prostoru bývalé suterénní kotelny. Na obou zmíněných místech byly zaznamenány vrstvy zásypů hradebního příkopu, aniž byl dotčen jakýkoliv zděný prvek fortifikačního schématu. Nutno konstatovat, že podstatná část historických terénů včetně zděných konstrukcí zde byla zlikvidována při novostavbě budovy bývalého Sportprojektu v roce 1967–1971, kdy zanikly i historické suterénní prostory. Archeologický výzkum před demolicí realizován nebyl a ani o případném dohledu

Obr. 1: Staré Město pražské (SMP), situace hradební zdi proti Vltavě na parcelách domů čp. 322/I a 323/I v ulici Karoliny Světlé (kresba J. Hlavatý).

Obr. 2: SMP, situace hradebního příkopu na parcele domu čp. 1036/I na Národní třídě (kresba J. Hlavatý).

Obr. 3: SMP, situace hradebního příkopu na parcele domu čp. 313/I na Národní třídě a hradební věž na parcele domu čp. 314/I. Černě vyzdívka vnitřní stěny příkopu, šrafovane mladší přístavby k hradební věži a šedě příkop (kresba J. Hlavatý).

v době stavby nemáme žádné zprávy. Jedinou nově zjištěnou informací je tak nekompletní rozsah v novověku zasypaného příkopu (obr. 2).

Téměř současně s uvedenou stavbou probíhala i rekonstrukce domu čp. 313/I na rohu Národní třídy a ulice Karoliny Světlé. I tady byly historické terény v minulosti značně postiženy. Prostor dnešního dvora byl totiž razantně snížen, takže kromě pozůstatků novověké zástavby zde byla zaznamenána pouze šterkopiskové partie geologického podloží a v ní torza spodních částí zahloubených objektů, reprezentovaných nejčastěji ohništi a pecemi zdejšího nejstaršího sídlištního horizontu. V rámci konstatované planýrky zanikly kompletně i pozůstatky hradební zdi, jejíž průběh lze předpokládat v návaznosti na severozápadní nároží zachované věže opevnění na sousední parcele domu čp. 314/I v Bartolomějské ulici. Z nálezu v Perlové ulici víme, že se hradba vyznačovala jen 60 cm vysokým základem.⁶⁾

V jižní polovině dvora se předpokládalo zachycení vnitřní vyzdžené stěny hradebního příkopu. Předpoklad se naplnil a v celé šířce dvora byla odkryta téměř svislá (s dnem příkopu svírá úhel cca 100°) převážně křemencová vyzdívka stěny příkopu (obr. 3). I ona byla zasažena zmíněnou planýrkou, takže bohužel nebyla dochovaná úroveň rozhraní vyzdžené stěny příkopu a na ní nasedající parkánové zdi. Z těchto důvodů nebylo možné ověřit podobu parkánové zdi, která patří k nejméně poznaným partiím staroměstské fortifikace. Zásyp příkopu, zaznamenaný v rozmezí nivelet 188,70–190,80 m n. m., obsahoval nepříliš velké množství novověkých nálezů. Dno příkopu tvořil podloží šterkopísek bez úpravy povrchu, pouze při bázi zdíva vnitřní vyzdžené stěny byla zachycena ve dvou mírně odlišných výškových úrovních lokální vylitá maltová vrstva (obr. 4, 6). V rámci hloubení prostoru dvora byla odkryta i rubová strana vyzdívky vnitřní strany hradebního příkopu. Na ní jsou jasné patrné najednou zděné vrstvy zdíva (obr. 5). Méně zřetelné jsou podobné horizontály i na lícové straně vyzdívky (obr. 6).

Vyzdžená stěna příkopu byla dodatečně využita pro zřízení dvouprostorového sklípku, jehož stěny byly k vyzdívce příkopu přizděny. Sklípek, rozdělený střední příčkou, byl vybaven podlahou z pálených dlaždic (obr. 4, 6). Protože před rozhodnutím o konkrétní podobě přestavby objektu nebylo jasné, v jakém stavu pozůstatky opevnění jsou, nebyla striktně nárokována jejich ochrana. Po odkrytí dobře zachované části vyzdívky příkopu byla vyjádřena myšlenka (alespoň částečného) zachování tohoto historického prvku. Zatímco relativně vstřícné rozhovory s projektanty a dodavateli stavby ještě neskončily, byl zmíněný fortifikační prvek odstraněn.

Popsané drobné akce přinesly i drobná doplnění našich dosavadních poznatků. V domě čp. 322/I v ulici Karoliny Světlé byla potvrzena existence předpokládané hradební zdi. Na Národní třídě v čp. 1036/I byl zaznamenan průběh části vnitřku příkopu v šířce 10 m, byť nebyla zachycena

Obr. 4: SMP, odkrytý průběh vyzdívky vnitřní stěny hradebního příkopu na parcele domu čp. 313/I na Národní třídě. Pohled od jihovýchodu.

žádná z jeho vymezujících zděných konstrukcí. Zaznamenaná šířka (cca 10 m) dovoluje úvahy o existenci vnitřní stěny příkopu v linii zadní hranice parcely domu a vnější ještě v zástavbě před průčelím domu do Národní třídy. Na uvažovaném průběhu hradební zdi v linii jižní stěny románské fáze kostela sv. Martina ve zdi (a tedy v linii jižní stěny gotického pravoúhlého presbytáře kostela) se tím nic nemění.

Relativně bohatší jsou poznatky z domu čp. 313/I na Národní třídě. I zde je možné předpokládat vnější stěnu příkopu pod zástavbou při Národní třídě. Zaznamenání příkopu je jeho zatím nejbližším zachycením v blízkosti Vltavy, i když průběh vnitřní stěny příkopu nenasvědčuje ještě změně trasy zatáčkou k severu. I když hradební zeď nebyla zjištěna, zdá se, že parcelní rozhraní nasedající na severozápadní nároží hradební věže na parcele domu čp. 314/I v rasteru nepravoúhlých linií zdejší parcelní sítě probíhá rovnoběžně s vnitřní stěnou příkopu, a mohlo by tak respektovat trasu hradby, z níž by logicky věž vystupovala. Zajímavá je i niveleta dna příkopu (188,70 m), která je dokonce o 90 a 150 cm výše než zjištěné dno Na můstku a v Perlové ulici), a odporuje tak vyslovenému předpokladu o klesání dna příkopu směrem k Vltavě.⁷⁾ Způsob napojení hradebního příkopu na řečiště Vltavy tak i nadále zůstává neznámý. K této otázce bude důležité vyhodnocení v tomto čísle časopisu publikované Hlubinkovy dokumentace staroměstské fortifikace.

Obr. 5: SMP, rubová strana vyzdívky vnitřní stěny příkopu na parcele domu čp. 313/I na Národní třídě. Pohled od severu (foto J. Hlavatý).

Obr. 6: SMP, detail vyzdívky vnitřní stěny příkopu na parcele domu čp. 313/I na Národní třídě s vylitými maltovými úrovněmi dna příkopu a částí dodatečně vloženého sklípku. Pohled od jihu (foto J. Hlavatý).

POZNÁMKY

- 1) E. Janská, K výzkumu pražského opevnění, Staletá Praha 6, 1973, s. 46–60. H. Ječný Archeologické příspěvky k poznání staroměstského opevnění, Pražský sborník historický 11, 1978, s. 68–80. Z. Dragoun, Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění, Staletá Praha 18, 1987, s. 39–70.
- 2) Z. Dragoun, K lokalizaci pobřežní partie opevnění Starého Města pražského, Staletá Praha 22, s. 127–134. P. Starec, Archeologický výzkum při budování kolektoru „Centrum 1.A“, Archaeologica Pragensia 12, 1996, s. 309–322.
- 3) Z. Dragoun, Opevnění Starého Města pražského (příspěvek do knihy o staroměstské fortifikaci, kterou chystá P. Starec a J. Beneš).

- 4) Z. Dragoun, Praha 1 – Staré Město, ulice Karoliny Světlé čp. 323/I, in: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2003 a 2004, Pražský sborník historický 33, v tisku.

- 5) Z. Dragoun, o. c. v pozn. 2, s. 132.

- 6) Z. Dragoun, o. c. v pozn. 1, s. 59.

- 7) Tamtéž, s. 61. Publikované nivelety 188,20 a 187,60 m jsou uvedeny ještě v jadranském výškovém systému, zatímco zmíněných 188,70 je v systému baltském, což rozdíl o 40 cm zvětšuje.

DIE JÜNGSTEN BEFESTIGUNGSFREILEGUNGEN
IN DER PRAGER ALTSTADT

In den Jahren 2003 und 2005 gelang es bei den archäologischen Rettungsgrabungen auf dem Gebiet der Prager Altstadt mehrere Teile der Altstädter Befestigung aus den 30-er Jahren des 13. Jahrhunderts zu registrieren. Im Haus Konstr.-Nr. 322/I in der Karolina-Světlá-Gasse bestätigte man in einem 11 m langen Abschnitt der vermuteten Stadtmauer nördlich des St. Andreas-Tors. In der Národní (National-) Straße in der Nr. 1036/I registrierte man den Verlauf eines Teils des Grabeninneren in der Breite von 10 m, trotzdem man keine der den Graben bestimmenden Mauern ermittelte. Die registrierte Breite (ca. 10 m) erlaubt die Betrachtungen über die Situierung der inneren Grabenwand in der Linie der Grundstückshintergrenze und die der äußeren noch unter der Straßenbebauung hinter der Hausfront in der Národní Str. Auf dem vermuteten Stadtmauerverlauf in der Linie der südlichen romanischen Umfassungsmauer der Kirche St. Martin in der Mauer (und zwar in der Linie der Südwand des gotischen rechteckigen Presbyteriums) wird somit nichts geändert.

Als verhältnismäßig reicher erscheinen die Ermittlungen aus dem Haus Nr. 313/I in der Národní Str., da man einen ca. 12 m langen Abschnitt der inneren Grabenwand freilegte. Auch hier lässt sich die äußere Grabenwand unter der Straßenbebauung vermuten. Dieser Grabenabschnitt stellt die am nächsten der Moldau registrierte Grabenpartie, trotzdem die Trassierung der inneren Grabenmauer noch nicht die nach Norden abbiegende Stadtmauerkurve belegt. Es scheint, trotz der Tatsache, dass die Stadtmauer bei den Geländeumgestaltungen ganz (d. h. samt dem relativ seichten Fundament) abgeschliffen wurde, dass die zur Norwestecke des Mauerturmes auf der Parzelle Konstr.-Nr. 314/I angeschlossene Grundstücksgrenze im Netz der nicht rechtwinkligen Grenzlinien parallel mit der inneren Grabenmauer verläuft und daher der Stadtmauerlinie folgen möge, vor die der Turm logisch vorgetreten war. Interessant ist auch das Grabenbodenniveau (188,70 m Seehöhe), sogar um 90-150 cm höher als der festgestellte Grabenboden Na můstku (am Brückl) und in der Perlová (Perl-) Gasse. Es steht also im Gegensatz zu der früher formulierten Voraussetzung des Grabenbodenabfallens in der Richtung zur Moldau. Der Anschluss des Grabens auf das Moldau-Flussbett bleibt so weiterhin nicht erklärt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Prag 1-Altstadt, Situationsplan der Stadtmauer gegen die Moldau auf den Grundstücken Konstr.-Nrr. 322/I, 323/I in der Karolina-Světlá-Gasse (Zeichnung J. Hlavatý).

Abb. 2: Prag 1-Altstadt, Situationsplan des Stadtgrabens auf dem Grundstück Nr. 1036/I, Národní třída (Zeichnung J. Hlavatý).

Abb. 3: Prag 1-Altstadt, Situationsplan des Stadtgrabens auf dem Grundstück Nr. 313/I, Národní třída, und des Mauerturmes auf dem Grundstück Nr. 314/I. Schwarz – gemauerte Grabeninnenwand, schraffiert – spätere Zubauten zum Mauerturm, grau – Graben (Zeichnung J. Hlavatý).

Abb. 4: Prag 1-Altstadt, Grundstück Nr. 313/I, Národní třída, freigelegte gemauerte innere Grabenwand, Ansicht von Südosten.

Abb. 5: Prag 1-Altstadt, Grundstück Nr. 313/I, Národní třída, Rückseite der gemauerten inneren Grabenwand, Ansicht von Norden (Foto J. Hlavatý).

Abb. 6: Prag 1-Altstadt, Grundstück Konstr.-Nr. 313/I, innere Grabenwand, Detail mit Mörtelgussniveaus vom Grabenboden und einem Teil eines nach traglich errichteten Lochs. Ansicht von Süden (Foto J. Hlavatý).

(Übersetzung J. Noll)

STAROMĚSTSKÉ OPEVNĚNÍ
V PRAZE V DOKUMENTACI
RUDOLFA HLUBINKY

PETR ULIČNÝ

V pátém díle série knih Zmizelá Praha, věnovaném mimo jiné zaniklým částem pražského opevnění, uvádí Zdeněk Wirth údaje získané průzkumem a dokumentací Rudolfa Hlubinky.¹⁾ Protože tyto Hlubinkovy materiály nebyly nikdy publikovány a nebylo známo nic bližšího o jejich povaze, byly Wirthem citované údaje brány se značnou nedůvěrou.²⁾ V předkládané práci je možné se s Hlubinkovou dokumentací, nalezenou ve Wirthově osobní pozůstalosti, podrobně seznámit a ocenit její výjimečnou vypovídající hodnotu.³⁾

Obsah dokumentace představuje soubor více jak 100 kvalitních fotografií, deseti plánů provedených Hlubinkou nebo staviteli zúčastněných na stavbách a stručné popisy, uvedené často přímo na zadní straně snímku. Z celého souboru je zřejmý soustředěný zájem na nálezy opevnění Starého Města, vyvolané velkou stavební aktivitou, probíhající zde po pražské asanaci ještě po celé meziválečné období. Z malostranského opevnění tak byl jednoduchou skicou dokumentován pouze fragment brány v Nerudově ulici, odhalený při předláždění ulice v roce 1938. Z opevnění novoměstského pořídil Hlubinka, kromě snímků středověké

Obr. 1: Staré Město pražské (dále SMP), výkopy pro stavbu Ministerstva obchodu čp. 1039/I s odkrytými pozůstatky opevnění. Celkový pohled k Vltavě od jihozápadu, 1928 (ÚDU AV ČR, DSF, W-A-151/5-206).